

Aristoteles, Rüyalar Üzerine (Περὶ Ἐνυπνίων)¹

Çeviren: Ömer OSMANOĞLU^(*), Işın AKÇAY^(**)

I

Sırada, rüya² konusunu araştırmalıyız ve öncelikle ruhun hangi yetisinde ortaya çıktığını incelemeliyiz, diğer bir deyişle bu etkilenimin³ akıl yetisine mi yoksa duyum yetisine mi ait olduğunu araştırmalıyız, çünkü ancak bizdeki bu yetiler sayesinde bilgi ediniriz.

Eğer görüş yetisinin kullanılması fiilî görme, işitsel yetinin kullanılması duyma ve duyu yetisinin genel olarak algılama⁴ ise ve nasıl ki şekil, büyüklük, hareket gibi diğer duyuların ortak <konuları> varsa ve diğer yandan renk, ses, tat gibi her bir duyuya hitap eden özel <konular> varsa ve dahası nasıl ki tüm canlılar gözleri kapalı halde ya da uyurken göremiyorsa ve benzer durum diğer duyular için de geçerliyse uyurken

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

(*) Yrd.Doç.Dr., Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, omer.osmanoglu@uskudar.edu.tr.

(**) Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğrencisi.

1 Aristoteles'in *Rüyalar Üzerine* adlı bu incelemesi editörlüğünü W. David Ross'un yaptığı *The Works of Aristotle* başlıklı serinin III. Cildinde "Parva Naturalia" bölümünde yer almaktadır: Aristoteles, "On Dreams" (*Rüyalar Üzerine, De Somniis*), *The Works of Aristotle*, (translated into English Under The Editorship of W. D. Ross), Vol. III içinde "Parva Naturalia" by J.I. Beare and G.R.T. Ross, Oxford, Clarendon Press, 1931, 458b–462b, s.379–392. Dipnotlar ve kısa açıklamalar tarafımıza aittir. Çeviri metninin bir kısmını Merve Arlı ve Çiğdem Yazıcı gözden geçirmiştir.

2 ἐνύπνιον.

3 πάθος.

4 αἰσθάνεσθαι: Algılama; duyum yetisinin fiili hali.

Ömer OSMANOĞLU, Işın AKÇAY

hiçbir şey algılamadığımız açıkça ortadadır; o halde rüyayı duyum yoluyla algılamadığımız sonucuna varabiliriz.

Fakat rüyayı kanı⁵ yoluyla da algılamıyoruz. <Rüyalarda> örneğin, yaklaşmakta olan <bir şey gördüğümüzde> onun bir at ya da bir insan olduğunu söylemekle kalmaz [ki bu bir hükümde bulunma işlemidir], aynı zamanda onun beyaz ya da güzel olduğunu da ileri süreriz; hüküm, algılama olmaksızın hiçbir şeyin doğruluğunu veya yanlışlığını iddia edemez. Ancak ruh, uykudayken bu tip savları ileri sürer. Yaklaşan <nesnenin> bir adam olduğunu ve beyaz olduğunu eşit bir şekilde [hem bir insan olduğunu hem de beyaz olduğunu] gördüğümüzü sanırız. Tıpkı uyanırken bir şeyler algıladığımızda olduğu gibi <rüyalarda da> rüya görünümünün⁶ üstünde ve ötesinde başka bir şey düşünürüz. Duyumsadığımız <nesne> hakkında aynı zamanda sık sık akıl yürütürüz. Aynı şekilde, bazen uykudayken imajlara ek olarak başka şeyler düşündüğümüz olur. Bu, uyanınca <rüya deneyimini> hatırlamak için zihnini çalıştıran herkes için aşikâr bir durumdur. Bu tür rüyalar⁷ görüldüğüne dair vakalar mevcuttur; mesela, bazıları <kendilerine verilmiş olan bir listedeki> unsurları nimonik⁸ kurallara uymak suretiyle zihinsel olarak düzenlediklerine inanırlar. Sık sık rüyaya ek olarak belirli bir yerde başka bir imaj gördükleri olur, yani bir imajı konumlandırırken onun nimonik pozisyonunu⁹ tasavvur ederler. Bu sebeple, uykuda ortaya çıkan her “imaj”ın sıradan bir rüya–imajı¹⁰ olmadığı ve hüküm vererek vardığımız düşüncenin, muhakeme yetisinin¹¹ bir işlemine bağlı olduğu açıktır.

5 Δόξα.

6 Presentation: Sunum, gösterim, görüntü, temsil. İleride rüyanın tahayyül yetisinin bir ürünü olduğu söylenecek.

7 Düşüncenin eşlik ettiği rüyalar.

8 Hafızayı kuvvetlendirme sanatı veya usulü, hafızayı terbiye bilimi, hatırlatıcı, belletici.

9 Τόπος.

10 Rüya, bir olaylar zincirinden ziyade bir imgedir, andaki bir görüntüdür.

11 δόξη δοξάζομεν.

Aristoteles'in Rüya Teorisi

Bütün bu hususlardan, en azından şimdiye dek açığa çıkan; hastalığın etkisi altında uyanırken sınırlar görmemize neden olan <yeti> ile uykudayken sanrısız etkiler üreten <yetinin> birbirinin aynı olduğudur. Yani kişiler tamamen sağlıklı olsalar ve durumun esasını bilseler bile yine de güneş onlara bir ayak genişliğinde görünecektir. Ruhun tahayyül¹² yetisi ile algılama yetisi¹³ ister aynı ister farklı olsun, her iki durumda biz aslında görmeden ya da <ayrıca> bir şeyi duyumsamadan tahayyül yetisi çalışmaz. Bir şeyi yanlış görme veya duyma bile bir kişinin yalnızca mevcut¹⁴ bir şeyi görüp duyması ile olur, her ne kadar varsaydığı şey tam olarak o olmasa da. Ancak rüyadayken bir kimsenin görmeyeceğini, duymayacağını, hiçbir duyunun çalışmayacağını varsaydık. <Öyleyse> muhtemelen rüya gören birinin hiçbir şey görmediğini doğru ya da duyum yetisinin etkilenmediğini yanlış olarak dikkate alabiliriz. Bu durumda, görme duyusu ve diğer duyular belirli bir şekilde etkilenmekte ve uyanırken olduğu gibi her bir etkilenim duyuları belirli bir şekilde uyarmakta ama bunu uyanık olduğu halden farklı olarak yapmaktadır. Bazen de kanı, <rüya görenlere> tıpkı uyanırken olduğu gibi görülen nesnenin bir sanrı olduğunu söylemekte ve bazen de engellenmekte ve <görünen> imajın basit bir takipçisi haline gelmektedir.

O halde bizim "rüya görmek"¹⁵ olarak adlandırdığımız bu etkilenimin, kanaatte bulunma¹⁶ veya düşünmenin¹⁷ saf bir işlemi olmadığı ama basit anlamda duyum yetisinin de bir etkilenimi olmadığı açıktır. Zira öyle olsaydı <rüya görmek> basit anlamda görmek ve duymak olurdu.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

12 Φανταστικόν. Presentative: Anında bilinebilme veya algılanabilme; bu yolla bilebilme veya algılayabilme kapasitesinde olma; sunulan; bilinen.

13 πρῶτον αἰσθητικόν.

14 ἀληθές. Gerçek, reel.

15 ἐνυπνιάζειν

16 δοξάζοντος.

17 διανοουμένου.

Ömer OSMANOĞLU, Işın AKÇAY

O zaman incelememiz gereken bunun nasıl ve hangi yolla gerçekleştiğidir. Bu etkilenimin [rüya görmenin], bariz biçimde uykunun da olduğu gibi duyumun bir parçası olduğunun yeterince açık olduğunu varsayalım. Çünkü uyku ve rüya hayvanlarda [canlılarda] farklı organlara değil aynı organa aittir.

Ruh Üzerine çalışmamızda tahayyülden bahsetmiştik ve tahayyül yetisinin duyum yetisiyle aynı olduğunu fakat özünde¹⁸ tahayyül <yetisi> ile duyum <yetisinin> birbirlerinden farklı olduğunu söylemiştik; çünkü tahayyül <yetisi>, bilfiil haldeki duyum¹⁹ <yetisinin> etkisi altında doğan harekettir²⁰ ve rüya bir çeşit tahayyüldür.²¹ (<Rüya> olarak adlandırdığımız aslında uyku sırasında ortaya çıkan imaj(lar)dır ve bu imaj basit²² ve özel bir tarzda ortaya çıkar²³). Rüyanın, algılama yetisinin bir etkinliği olduğu, ancak tahayyül etme yoluyla bu yetiye ait olduğu açıkça görülmektedir.

II

Rüyanın doğası ve hangi şekilde ortaya çıktığıyla ilgili bilimsel bakışı en iyi, uykuyu sağlayan koşullar ışığında edinebiliriz. Duyumun nesnelere²⁴ bizde her bir duyu organının ürettiği duyuma karşılık gelir ve onların işleyişine bağlı olan etkilenim sadece algılama gerçekleştiğinde değil, sonlandığında bile mevcuttur.

Bu tip durumlarda olan şey ile boşluğa fırlatılan cisimlerin hareketiyle ilgili durum karşılaştırılabilir. Bu durumlarda da hareketi sağlayan şeyin [hareket ettirilen şeylerle] teması sona erse de hareket devam eder. Onları harekete sokan şey, bir miktar havayı da hareket ettirmiştir ve karşılığında

18 εἶναι.

19 ἐνεργεία αἰσθησις.

20 ἀκίνησια.

21 Φάντασμα [imagination].

22 ἀπλῶς: Basit, mutlak, saf.

23 Uyku sırasında ortaya çıkan her imgenin rüya olmadığı metnin devamında söylenecek.

24 αἰσθητά.

Aristoteles'in Rüya Teorisi

bu hareket ettirilme başka bir miktarda hareketi de tetiklemiştir ve buna göre havadaki ya da sıvılardaki hareketin sabit durma haline gelene kadarki devamlılığı bu şekilde olur.

Niteliksel değişimlerde de benzer bir olayın gerçekleştiğini kabul etmek durumundayız. Mesela, sıcak bir şey tarafından bir şeyin bir parçası ısıtıldığında, ısınan şey kendisine en yakın parçasını da ısıtır ve bu, işlem ileriye doğru bir süreklilik içinde dönüp ilk başladığı noktaya <dönene> kadar etkiyi yayar.²⁵ Bu durum, algılama deneyiminin gerçekleştiği organda da bu şekilde gerçekleşiyor olmalıdır; <çünkü> algılama, duyumsamanın fiili olarak gerçekleşmesi anlamında niteliksel değişimin bir biçimidir. Bu, duyu organlarında, onların hem daha derin hem de yüzeydeki kısımlarında, algılama sadece bilfiil olarak devam ederken değil sona erdiğinde de etkinin nasıl devam ettiğini açıklar. Duyu organlarındaki durum böyledir, aslında açıktır ki, duyumsamanın belirli bir formu ile meşgul olduğumuzda, algılama aktivitemizin sahnesini değiştirsek bile önceki etki devam eder, örneğin gözlerimizi uzun süre baktığımız günışığından karanlığa çevirdiğimizde olduğu gibi. Bu durumun sonucunda, ışık tarafından uyarılma gözlerde devam ettiği için hiçbir şey göremeyiz. Aynı zamanda, sabit bir şekilde uzun bir süre tek bir renge baktığımız zaman, mesela beyaza veya yeşile, ardından bakışımızı çevirdiğimiz şey de o renkte görünür. Yine, güneşe veya göz kamaştırıcı başka bir nesneye baktıktan sonra gözlerimizi kapatıp dikkatle izlediğimizde görüntünün yönü ile aynı doğrultuda <bu hangi yön olursa olsun>, nesne önce kendi renginde görünür, sonra mora yakın kızıla döner ve son olarak siyah olup yok olur. Ve yine, kişiler hareket eden şeylerden, mesela nehirlerden ve özellikle akıntısı çok hızlı olanlardan bakışlarını başka yöne çevirdiklerinde görsel uyarıların devam ettiğini görürler, aslında sükün halinde olan nesnelere hareket ediyormuş gibi görürler; çok yüksek ses

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

25 Sıcak bir şey tarafından ısıtılmış bir şey kendine yakın olanı ısıtır, bu durum başlangıç noktasına gelinceye kadar devam eder.

Ömer OSMANOĞLU, Işın AKÇAY

duyanlar sonrasında oldukça sağırlaşırlar veya çok güçlü kokular sonrasında koklama güçleri zayıflar ve diğer durumlarda da benzeri olur. Bu olgular, yukarıda tarif edildiği üzere, açıkça <bu şekilde> gerçekleşir.

Duyu organlarının [nesnelere], küçük bir niteliksel değişimde bile ne kadar aşırı hassas olduğu mesela aynalarda görülebilir ki bu bile başlı başına dikkate alındığında, birinin ilgi gösterip kendini araştırma yapmaya adayabileceği bir konudur. Aynı zamanda, bu durum şu örnekte açık hale gelir: <Gören> göz, <görülen> nesne tarafından etkiye maruz kalır ve aynı zamanda onun üzerinde belirli bir etki üretir. Bir kadın adet dönemi esnasında çok iyi parlatılmış bir aynaya bakacak olursa aynanın yüzeyi kan renginde ince bir duman bulutuyla kaplanır. Yeni bir aynadan bu izi çıkarmak zordur fakat daha eski bir aynadan bu iz çıkarılabilir. Daha önce söylediğimiz gibi, bunun altında şu sebep yatar: Görme eyleminde, parlatılmış bir yüzey nedeniyle duyu organında sadece bir tutku ortaya çıkmaz, aynı zamanda organ, bir vasıta olarak, parlak nesneye uygun bir etki üretir. Çünkü görme, ışıltıya ve renge sahip olan bir organın vasfıdır. Bu sebeple, vücudun diğer organlarında olduğu gibi, gözler de kendilerine mahsus eyleme sahiptir. Göz, doğal olarak kan damarlarıyla dolu olduğu için bir kadının gözleri, adet kanaması ve ateşlenme esnasında bir değişim geçirecektir, ancak kocası bunu fark etmeyecektir çünkü onun tohumuyla karışınki aynı niteliktedir. Görme eyleminin gerçekleştiği atmosferde ve aynı zamanda aynayı çevreleyen atmosferde, kadının gözlerinde kısa bir süre önce meydana gelen aynı türden bir değişim gerçekleşecek ve böylece aynanın yüzeyi aynı şekilde etkilenmiş olacaktır. Kıyafet ile ilgili durumlarda aynı şey geçerlidir, kıyafet ne kadar temizse o kadar çabuk kirlenir, ayna olayında da gerçekleşen budur. Çünkü temiz olan herhangi bir şey almış olduğu izi oldukça açık bir şekilde gösterir ve en temiz nesne en ufak izi dahi gösterir. Bronz bir ayna, parlaklığı yüzünden, her tür temasa karşı çok hassastır <onu çevreleyen havanın hareketi sürtünme, basma ve silme etkisi yapar>, bu yüzden temiz olan şey, yüzeyindeki en ufak dokunmayı dahi

Aristoteles'in Rüya Teorisi

gösterecektir. Yeni aynalardaki lekeleri temizlemek zordur çünkü derine işler ve bütün bölgelere yayılır; derine işler çünkü ayna yoğun²⁶ bir vafa sahip değildir ve aynanın pürüzsüzlüğünden dolayı genişçe yayılır. Diğer taraftan, eski aynalar ile ilgili durumlarda, izler kalmaz çünkü derine işlemezler, sadece yüzeyi lekelerler.

Bu sebeple, uyarıcı hareketin ufak değişimlerle dahi başladığı, duyumun buna hızlı karşılık verdiği ve rengi algılayan organın sadece nesnesinden etkilenmediği, ayrıca ona karşılık verdiği de açıktır. Aynı noktaya ilişkin daha fazla kanıt, şaraplarda ve merhem üretiminde ortaya çıkan durumlarda bulunur. Yağ ve şarap hazırlanırken, her ikisi de yakınlarındaki şeylerin kokusundan etkilenir; sadece içlerine konan veya karıştırılan şeylerin kokusunu almakla kalmazlar aynı zamanda içinde buldukları kabın yakınında bulunan veya orada büyüyen şeylerin kokusunu da alırlar.

Asıl sorumuzu cevaplamak için daha önce söylediklerimiz sayesinde açık bir hale gelen bir varsayımda bulunalım; demek ki, algının dış objesi ayrılrsa bile bıraktığı izlenimler devam eder ve bunlar algının nesnelere ve <yine varsayalım ki>, duygularımızın heyecanına kapıldığımızda duyumsamanın aktivitelerine dayanarak kolayca yanılırız, farklı insanlar kendi farklı duygularına göre yanılırlar, örneğin; korkak korku yüzünden heyecanlandığında, âşık aşk arzusuyla; böylece, ancak bazı çok az benzerliklere dayanarak, ilkinde <korkak> düşmanlarının kendisine yaklaştığını görür, sonrakinde ise <âşık> arzusunun objesini görür ve daha derin bir biçimde duygunun etkisi altında olan biri için, bu sanırsal izlenimlerin ortaya çıkması için az benzerlik olması kâfidir. Böylece, hem öfke krizlerinde hem de her tür iştah durumunda tüm erkekler kolayca kandırılabilir ve duygularında ne kadar heyecanlanırlarsa bu durum o kadar artar. Ateşlenme nedeniyle hezeyan içinde bulunan kişilerin bazen

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

26 Dense medium: Su ya da cam gibi ışık kıran; Light medium: Hava gibi kırıcı etkisi az olan.

Ömer OSMANOĞLU, Işın AKÇAY

odalarının duvarlarında canlılar gördüklerini sanmalarının sebebi de budur; şekillerin belli kalıplarla bir araya gelmesinden ötürü hayvanlara belli belirsiz benzemesinden kaynaklanan bir sanrı ve bu durumdan muzdarip olanların duygu halleriyle öyle bir örtüşür ki bu, eğer <son bahsettiklerimiz> fazla hasta değilse, bunun bir sanrı olduğunu iyi bilirler ama eğer hastalık daha kötüyse kendilerine görünenlere göre hareket ederler. Bu durumların ortaya çıkmasının sebebi duyuya ait yargıları kontrol eden yetinin, zihinden önce gelen duyum yetisi ile aynı olmamasındandır. Bunun bir kanıtı, güneşin kendisini bir ayak genişliğinde göstermesi ama genellikle başka bir şeyin bu duyumu yanlışlamasıdır. Yine, parmaklar çapraz yapıldığında, <aralarına konan> bir nesne <dokunuş ile> iki tane olarak hissedilir fakat iki tane olduğunu reddederiz çünkü görme dokunmadan daha otoriterdir. Yine de eğer sadece dokunsaydık tek olan nesnenin iki tane olduğunu söylerdik. Bu tarz yanlış yargıların nedeni, herhangi bir görüntünün kendisini nasıl ortaya koyuyorsa koysun, sadece objesinin duyuyu uyarmasından değil, aynı zamanda sadece duyunun obje tarafından uyarılacağı gibi kendi başına uyarılmasından da meydana gelmesidir. Örneğin, gemiyle giden kişilere göre kara hareket ediyor gibi gelir, ancak aslında başka bir şey tarafından hareket ettirilen gözdür [hareket eden gemi].

III

Bununla, duyu izlenimlerine dayanan uyarıcı hareketlerin, dış objelerden veya vücuttaki sebeplerden kaynaklanıyor olsa da, kişiler sadece uyanırken değil ancak uyku denen etkinin altına girdiklerinde de daha büyük bir tesirle kendilerini ortaya koydukları açık hale gelir. Gün içinde, duyular ve akıl birlikte çalışırken, duyu izlenimleri <mesela bunlara sebep olan bazı hareketler>, büyük bir ateşin yanındaki küçük bir ateş gibi ya da büyük acıların ve zevklerin yanındaki küçük olanları gibi, bilinç dışına itilirler ya da belirsiz bir hal alırlar, ancak güçlü olanlar yok olduğu anda en önemsizleri bile dikkat çekmeye başlar. Ancak gece olunca [yani uykuda] belli duyuların aktif

Aristoteles'in Rüya Teorisi

olmamasına ve kendilerine dair farkındalıklarının zayıflığına bağlı olarak ki, bu, ısının dış parçalardan iç parçalara geri dönmesinden kaynaklanır, onlar [yani sözü edilen “hareketler”] duyumun merkezine taşınırlar ve orada kendilerini <uyanma> sırasındaki karmaşa yatıştırırken gösterirler. Tıpkı nehirlerde meydana gelen küçük girdaplar gibi duyu hareketlerinin her birini de devam eden birer süreç olarak varsaymalıyız, çoğunlukla başladıkları gibi kalırlar ancak engellerle çarpışmaları halinde kırılır ve şekil değiştirirler. Daha da ötesi, bu <son bahsedilen durum>, yemeklerden hemen sonra uykuda neden rüya görülmediğinin ya da çok genç olanların, örneğin yürüme çağı öncesindeki çocukların, neden uykuda rüya görmediğinin sebebini de verir. Yemekten üretilen ısıya bağlı olarak, bazı durumlarda vücut içi hareket çok yüksektir. Bu sebeple, tıpkı sıvılarda olduğu gibi, biri şiddetli bir biçimde onun <durgunluğunu> bozarsa, bazen yansıyan bir görüntü ortaya çıkmaz, bazı durumlarda görüntü ortaya çıksa da tamamen bozuktur, yani aslına hiç benzemez; hareket durulduğu zaman görüntü net ve açıktır; aynı şekilde rüyadaki imajlar ya da duyu izlenimlerine dayanan ve izlenim ortadan kalktıktan sonra da devam eden hareketler, yukarıda sözü edilen hareket çok şiddetli olduğunda tamamen silinir; diğer durumlarda görüntüler görülür ancak karmaşık ve tuhaf olur ve <görülen> rüyalar melankolik, heyecanlı ya da <şaraptan ötürü> sarhoş insanlarda olduğu gibi sağlıksızdır. Tüm bu etkilenimler, ruh sahibi olmak sebebiyle, fazla karmaşaya ve rahatsızlığa sebep olur. Kanlı canlılarda, kan sakinleştiği ve daha az saf elementlerinden ayrılarak daha saf hale geldiği oranda, her bir duyu organından kaynaklanan izlenimlere dayanan hareket bütünlüğünü korur, rüyayı daha sağlıklı hale getirir, bir görüntünün <net> ortaya çıkmasına sebep olur; görme organından gelen etkilere bağlı olarak rüya görenin bilfiil gördüğünü ve duyma organından gelenlere bağlı olarak bilfiil duyduğunu ve diğer duyu organlarına bağlı olarak ortaya çıkan etkilerin gerçekleştiğini sanmasını sağlar. Birincil duyu organına ulaşan uyarı nedeniyle, birisi uykudan henüz uyandığında dahi görüyor, duyuyor ya da diğer algılarının devam ediyor olduğuna inanır, tıpkı

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

Ömer OSMANOĞLU, Işın AKÇAY

görme organı aslında o kadar uyarılmadığı halde uyarılmış olduğuna dair duyduğumuz inanç gibi; bazen yanlış bir şekilde, <bir şeyler> gördüğümüzü iddia ederiz ya da dokunma <duyusu> bize iki hareket bildirdiğinde bir nesnenin iki tane olduğunu sanırız. Çünkü bir kural olarak, belirleyici duyu daha otoriter bir duyunun çelişen bir bildirisi olmadığı sürece her bir duyunun bildirilerini doğrular. Her durumda bir görünüş kendisini sunar ama görünüş, eğer muhakeme yetisi engellenmediyse veya kendisine mahsus işleyişiyle hareket ediyor değilse her durumda gerçek gibi gelmeyebilir. Bununla birlikte, daha önce söylediğimiz gibi, farklı kişilerden her biri, içindeki farklı duygulara bağlı olarak sanrıların etkisine girer; öyle ki, uyuyan <kişi> uykunun ve o sırada duyu organlarında gerçekleşen hareketlerin etkisiyle ve diğer duyuşal işlemlere de bağlı olarak <sanrının etkisindedir>; ve böylece rüya görünümü az da olsa, gerçekte olan belli bir şey gibi görünür. Uyku sırasında, kanın çoğunun kaynağına [kalbe²⁷] çökmesi nispetinde, iç <duyuşal> hareketler, kısmen bilkuvve, geri kalanlar bilfiil halde, içe doğru kana eşlik eder. <Genel olarak> öyle ilişkilidirler ki, bir şey kanı hareketlendirirse, ondan duyuşal bir hareket ortaya çıkacaktır, bu sonlandığında başka bir duyuşal hareket onun yerini alacaktır; benzer bir ilişki, sudaki <onları aşağıda tutan> tuz çözüldükçe sırayla [belli bir düzenle] yüzeye çıkan yapay kurbağalar örneğinde de görülür. Ardından devam eden hareketler şuna benzer: onlar ruhta bilkuvve olarak vardır fakat sadece engel ortadan kalktıktan sonra bilfiil hale geçerler; bu şekilde serbest kalmalarına bağlı olarak, duyu organlarında kalan kanın içinde hareket etmeye başlarlar, öyle ki <bu hareketler> şu an yetersizdir; [bu durumda insanlar ancak gerçeğin bir benzerine sahip olurlar;] tıpkı bulut şekillerine bakan birisinin onlar hızlı bir biçimde şekil değiştirdiğinden, insanlara benzeyen şekilleri birdenbire insan başlı adamlara [centuar] benzetmesinde olduğu gibi. Ancak her biri, daha önce söylendiği gibi, duyu bilfiil hale geçerken alınan duyuşal izlenimin kalıntısıdır ve

27 Καρδία.

Aristoteles'in Rüya Teorisi

gerçek izlenim ayrıldıktan sonra kalıntısı hala içkindir ve şöyle söylemek doğrudur: tam olarak Koriskos olmasa da, Koriskos gibidir. Çünkü kişi aslında algılarken onun kontrol eden ve yargılayan duyum yetisi onu Koriskos olarak adlandırmamıştı ama bu <izlenim> tarafından harekete geçirildi ve oradaki gerçek kişiyi Koriskos olarak adlandırdı. Buna göre, bu duyuusal uyarı, bilfiil algılama halindeyken, bu <kontrol eden yeti> [eğer tamamen kan tarafından engellenmediyse] tasvir eder, bu şimdi <rüyada> sözde–algı halindeyken, duyu organlarında varlığını sürdürmeye devam eden hareketleri alır ve onu — asıl <duyulur> izlenime az çok benzeyen bir uyarıyı— asıl izlenim zanneder, bu sırada uykunun etkisi o kadar büyüktür ki bu yanlıştın fark edilmemesine sebep olur. Buna göre, gözün altına fark ettirilmeden parmak bastırıldığında bir nesne sadece iki görsel imaj sunmakla kalmayacak iki nesne olduğu kanısını da yaratacak; eğer o [parmak] fark edilecek olursa sunum aynı olacak ama onun [görüntünün] üzerinden aynı kanı oluşmayacaktır, tıpkı uyku hallerinde olduğu gibi: eğer uyuyan uykuda olduğunu algılasa ve algı onun zihninden önce gelirken uyku halinin bilincindeyse, görüntü kendini sunmaya devam eder fakat içindeki bir ses bu etki hakkında şöyle der: “Koriskos’un imajı bu ancak gerçek Koriskos bu değil”; genellikle biri uykudayken bilinçteki bir şey kendisini ortaya koyanın rüya olduğunu bildirir. Ancak, eğer uykuda olduğunun farkında değilse hiçbir şey bu yalın görüntü konusunda aksini iddia etmeyecektir.

Burada ileri sürdüğümüz şey doğru, bir başka deyişle, uykuya dalarken veya uyandırılırken deneyimlediği etkilenimleri hatırlamaya çalışan herkes, duyu organlarının doğrudan algıladığı bazı hareketler olduğuna kendini ikna edebilir. İnsan bazen, uyanma anlarında, kendilerini uykusunda gösteren imajlara şaşırarak ve onların sadece duyu organlarında sinsice dolanan hareketler olduğunu anlayacaktır. Ve çok genç kişiler, eğer karanlıksa, gözlerini kocaman açarak bakmalarına rağmen, önlerinde sayısız hareket eden hayali figürler görürler, öyle ki genellikle dehşet içinde kafalarını örterler.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

Ömer OSMANOĞLU, Işın AKÇAY

O zaman bütün bunlardan çıkarılması gereken sonuç, rüyanın bir tür görünüm olduğudur ve daha özel olarak uyku durumunda ortaya çıkar; az önce bahsedilen hayali görüntüler rüya olmadığından duyular serbestken kendini ortaya koyanlar da rüya değildir. Uykuda ortaya çıkan her görünüm de zorunlu olarak rüya değildir. Evvela, bazı insanlar <uykudayken> bilfiil olarak bir şekilde ses, ışık, tat–koku ve temas algırlar, dahası zayıf bir biçimde ve dolaylı olarak algırlar. Uykuda olan insanlara dair öyle durumlar vardır ki, gözleri yarı açık halde uyurlarken <varsaydıklarına göre> zayıf bir biçimde lambanın ışığını görürler ve bilahare uyandırıldıklarında o ışığın gerçek olduğunu ve gerçek bir lambadan geldiğini hemen anlarlar; başka durumlarda horozların ötmesini ve köpeklerin havlamasını zayıfça duyanlar, uyandııkları anda bu seslerin gerçek kaynaklarını idrak ederler. Bazı insanlar da vardır ki, uykuda kendilerine yöneltilen soruları cevaplarlar. Uyanma veya uyku durumlarında, birisinde duyum sıradan bir biçimde kendisini sunarken, diğesinde kendisini kesin bir biçimde sunması oldukça muhtemeldir. Ancak bu durumlardan hiçbiri rüya olarak adlandırılmamalıdır. Sıradan görünümlemlerden ayırt edilen ve uykuda ortaya çıkan hakiki düşünceler de <rüya olarak> adlandırılmamalıdır. Tam anlamıyla, rüya duyu izlenimlerinin hareketine dayanan, uykuda ortaya çıkan görünümlemlerdir, bu tarz görünümlemler uykuda gerçekleşir.

Hayatları boyunca hiç rüya görmeyen insan vakaları olduğu gibi, önceden hiç rüya görmemelerine rağmen ileri yaşlarda rüya görenler vardır. Hiç rüya görmemelerinin sebebi, emekleme dönemindeki çocukların durumuna ve yemeğin hemen sonrasında [gerçekleşen] duruma benzer. Bazı kişilerde bol miktarda gazın [buharın] yukarı doğru çıktığı olur, sonra gaz tekrar aşağı doğru indiğinde çok hareketliliğe neden olur, doğal olarak bu kişilerin rüya görmemesi gerektiği yeterince anlaşılabilir bir durumdur. Ancak yaşlandıkça belli bir uzunluktaki rüyanın onlara görünmesi şaşırtıcı değildir. Doğrusu, yaşlarına ve duygu deneyimlerine oranla içlerinde bir değişimin ortaya çıkarak, bu ters işleyişin de [rüya görmez halden rüya görür hale] gerçekleşmesi kaçınılmazdır.